

פרשנות הלכתית ותגובה אורתודוקסית: קווים לדרכי פסיקתו של המשנה ברורה

מקורות למפגש הסדנה: נושאי הכלים - חוק, פרשנות והיסטוריה בעת החדשה (בנימין בראון)

1. מופעי החמרה הרבה ב'משנה ברורה' ובספרים אחרים שעל סדר טוש"ע או"ח

מסנ"ב וביה"ל	ערוך השולחן או"ח	שערי תשובה או"ח	מגן אברהם או"ח	שו"ע ורמ"א או"ח	ב"י או"ח	טור או"ח	המאגר הביטוי
458	105	66	107	39	79	25	"יש/טוב/נכון/ראוי להחמיר"
223	86	59	51	35	100	5	"יש/טוב/נכון/ראוי לחוש"
104	29	7	10	17	36	5	"טוב/נכון/ראוי לזהר/להזהר"
36	13	4	5	3	7	0	"יש/טוב/נכון/ראוי למנוע/להמנע"
35	35	5	8	8	14	2	"ירא שמיים [לרבות ראשי התיבות 'יש' ו'יר'ש']" ... [יראה להחמיר וכיו"ב]
29	5	7	9	2	6	0	"בעל נפש" ... [יחמיר, יחוש וכד']
14	11	4	2	2	9	5	"[יש/טוב/נכון/ראוי וכיו"ב] ... לצאת ידי/דעת ... [הכל/המחמיר/הספק וכיו"ב]"
10	7	1	0	2	14	2	"המחמיר תבוא עליו [ה]ברכה"
10	4	5	1	0	0	0	"שומר נפשו ירחק"
919	295	158	193	108	265	44	סך הכל:

2. ר' שלמה זלמן מירקש, שולחן שלמה, הקדמה

ע"כ באתי לזכות את הרבים. [...] ובמקום אשר המה מחולקים, הגאונים המפורסמים האחרונים, כתבתי 'טוב לזהר' או 'טוב להחמיר לכתחילה', כי באיסור והיתר א"א [=אי אפשר] להיות כחכם יודע פשר דבר לפשר בין שני גאונים ועמודי עולם להכריע על אסור מותר, רק כתבתי לפשר לעשות לכתחילה לחומרא.

3. ר' אריה לייב הכהן (בן החפץ חיים), קיצור תולדות חיינו, עמ' עה

אולי יחשבו רבים ושלמים, כי אבי ז"ל ברוב צדקתו לא היה מטריד דעתו הרבה, והיה מסיים בכל עניין להחמיר לצאת ידי כולם. אמנם [=אבל] לא כן הוא. מר אבי החמיר רק לעצמו, אבל לאחרים לא היה מחמיר כלל, ודרש וחקר בכל הלכה, וצדד כמה צדדים וצירף לפעמים שיטות אחרות (שלא נזכרו בפוסקים) כדי לעשות ספק בעיקר הדיון, וביותר חקר בכל דבר אם הוא דאורייתא או דרבנן כדי לצרף ולמצוא צד להקל. אמנם האמת ניתן להיאמר שבכמה מקומות לא אבה לעקור גבולים שגבלו אבותינו ושנהגן העם, אף שמצאנו שיטות אחרות להקל, והשמיט זאת [כאן מובאות דוגמאות].

4. שם, עמ' טו

וכה היה דברו: שוי"ע או"ח אינו מסור למורי הוראות, כ"א הלכות מיוחדות, כמו ה'לכות פסח] וכדומה, ולא מצוי לבוא למו"צ בדבר שאלה בברכת הנהנין, ואף לא בה'לכות] שבת החמורה. והשי"ע הזה הוא שייך לבע"ב [=לבעלי בתים].

5. ר' אריה לייב הכהן, דוגמא מדרכי אבי, עמ' מד

ספר לי בן אחיו [של הח"ח] הרי ליב ליבאוויץ, ששאל פעם את אבי ע"ד חסרון כוונה בתפילה מפני טרדות הפרנסה, והתאונן לפניו, ונחמו אבי במשל, באמרו: הראית בסוחרי תבואה הגדולים בשעה שקונים תבואה? הם לוקחים את הפראבע [=הדגימה] מיד המוכר ומניחים אותה על המכונה שיש להם, והוא כעין משקל, והמשקל מודיע כמה חול נמצא בהתבואה, [ו]מובן כי מנכים מן התבואה כפי ערך החול. אמנם כ"ז [=כל זה] בשעה שהשנה ברוכה והתבואה בזול; אמנם [=אבל] בשנת בצורת, שהרבה דורשים יש והתבואה מעט, אזי אין הקונה מדקדק כ"כ אם התבואה נקיה לגמרי, ומתרצה ליקח אפילו אם התבואה מעורב מעט בחול. כן, יקירי, בודאי לפנים, שרובם ככולם ידעו את ד' ושמרו מצותיו, אזי התבוננו על כל מצוה ומצוה ופנו אותה מכל צד; אמנם [=אבל] כעת בעוה"ר, שערך הדור ירד מאד מאד, לרגלי טרדת החיים ובשביל הפושעים והחפשים, הוא כמו שני בצורת בעבודת השם, ובזמן כה אין מדקדקים כ"כ ומקבלים המצות כמו שהם, ובלבד שיהא לבו לשמים.

6. מנהג קהילה. ר' ישראל מאיר הכהן, ביאור הלכה, תסח (ד"ה חומרי')

עיין באחרונים שכתבו דלא פקעי מיניה חומרי מקום שיצא משם אלא בדוקא אם למקום שבא שם יש מנהג קבוע להיות, אבל לא בעיר שאין בה מנהג קבוע. וכתבו עוד בקהלה שנתרבה ונתישבה ע"י אנשים אחרים שנוהגים היו להקל באיזה דבר במקומות שבאו משם אין מחויבים גם עתה להתמיר אע"פ שהעיר החרבה הזאת בישיבה היו נוהגין אנשיה להחמיר בדבר זה מאחר שאנשיה כבר נתגרשו ממנה נתבטל מנהגם. ובפמ"ג מסתפק אפילו בנשאר בה קצת כיון שנתגרשו רובם, עי"ש. ולענ"ד בנשאר בה אפילו מיעוט כל שיש עדיין שם קהלה עליה - הבאים לשם מתחייבים לנהוג כמנהג המקום הזה, דאין שיעור לקהלה, וכמו שמוכח מפר"ח שמובא לקמיה. ואפילו הבאים לתוכה רבים ממנה - נטפלים המה להמיעוט שבה, אם לא שהקהלה החדשה מתנהגת בפ"ע ואינה מתערבת עם הקהלה הישנה בעניניה, כמו שמצוי בקהלות הגדולות שנמצאים בהם כמה קהלות שכל אחת מתנהגת כפי מנהג אבותיה מדור דור. וכן מתבאר בס' פר"ח ומבואר שם דקהלה שיש בה מנין מיקרי קהלה והבאים לשם נטפלים. ופשוט דכוונתו שיש לה עכ"פ כל צרכי צבור כנהוג דהיינו ביהכ"נ ומתפללים בה בכל יום בצבור ויש להם מו"ץ ומקוה וכדומה, כנהוג בכל קהלות ישראל, דאלי"ה גם היא בעצמה נטפלת לעירות הסמוכות לה כנהוג. ועיין עוד פרטי דינים הרבה בזה בפר"ח ובחיי אדם כלל קכ"ז.

7. תיאור חורבן ביתר

רמב"ם הלכות תעניות פרק ה	חיי אדם חלק ב-ג, כלל קלג	משנה ברורה סימן תקמט
ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גוים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש.	ונלכדה ביתר, היא היתה עיר גדולה והיו בה אלפים ורבבות מישראל, והיה להם מלך גדול, וחשבו כל ישראל שהוא מלך המשיח, ונפל ביד הנכרים ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כמו חורבן בה"מ [=בית המקדש].	ובזה היום נלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל ונפלו כולם ביד העכו"מ ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן ביהמ"ק.